

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Pedagógiai és Pszichológiai kar
Fejlődés- és Klinikai Gyermekpszichológia
Tanszék

Fejlődés-lélektani műhelymunka

A nyelv szerepe halláskárosult gyermekek tudatelméletének fejlődésében

Dr. Oláh Katalin

PhD Adjunktus

Bagaméri Fanni Gabriella

Pszichológia BA

Budapest, 2019

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	2
2. Diskusszió	3
3. Összegzés	6
4. Hivatkozások	7

1. Bevezetés

A tudatelmélet, vagyis az a képesség, hogy másoknak sajátunktól eltérő mentális állapotokat, illetve szándékokat tulajdonítunk, a gyermekkori kognitív fejlődés fontos állomása. A tudatelmélet lehetséges mérőeszközei a téves-vélekedés tesztek, melyek azt vizsgálják, hogy a gyermekek képesek-e felismerni, hogy az emberek információ hiányában hamis vélekedést alakíthatnak ki egy szituációról. Egy másik lehetséges mérőeszköz a látszat-valóság teszt, aminek szintén számos fajtája létezik és elterjedten alkalmazzák a tudatelmélet vizsgálatára. Ezen tesztek segítségével a kutatók kialakítottak egy konszenzust, mely szerint a tipikusan fejlődő gyermekek körülbelül 4 éves korukra képesek hamis vélekedést tulajdonítani másoknak, tehát 4 éves korban a gyermekek szignifikánsan jobban teljesítenek mind a hamis- vélekedés, mind a látszat-valóság teszteken, mint fiatalabb társaik (Perner, Leekam, és Wimmer, 1987; Wimmer, 1983).

Azonban újabb vizsgálatok kimutatták, hogy egyéni szinten megfigyelhető egy viszonylag széles variancia az életkorban, amikor a gyermekek képesek jól megoldani a hamis-vélekedés tesztet (Jenkins és Astington, 1996). Jenkins és Astington (1996) kutatásukban azt találták, hogy számos gyermek már 3 éves korban is átment a teszten, míg másoknak 5 éves korukra sikerült csak megoldaniuk azt. Mi okozhatja tehát ezt a drámai egyéni különbséget a gyermekek tudatelméletének fejlődésében? Az egyik válasz a *nyelv*. Számos vizsgálat foglalkozik azzal, hogy hogyan befolyásolja a gyermekek nyelvi képessége tudatelméletük fejlődését. Milligan, Astington, és Dack (2007) például kimutatta, hogy korreláció figyelhető meg a gyermekek nyelvi képességei és a téves- vélekedés megértése között, életkortól függetlenül. Ezek alapján különösen izgalmas kérdés, hogy milyen szintű tudatelmélettel rendelkeznek azok a siket gyermekek, akiknek nyelvi és kommunikációs fejlődése eltér a tipikustól. Ennek a tanulmánynak a célja, hogy feltérképezze a halláskárosult gyermekek tudatelméletével foglalkozó szerteágazó vizsgálatokat, és átfogó képet adjon a jelenlegi, tudományos álláspontról.

2. Diszkusszió

A legtöbb, halláskárosult gyermekek tudatelméletével foglalkozó tanulmány, megkülönböztet három csoportot a siket gyermekek közt, az alapján, hogy mennyire férnek hozzá a jelnyelven, vagy beszédben folytatott kommunikációhoz családjukon belül:

1. Azon gyermekek csoportja, akik anyanyelve a jelnyelv és jelnyelven képesek beszélgetést folytatni valamelyik családtagukkal
2. Orálisan képzett siket gyermekek, akik képesek szóban beszélgetést folytatni
3. Azon siket gyermekek csoportja, akik csak később, iskolás éveik alatt sajátítják el a jelbeszédet, éveken át tartó kommunikációs hiány után

Az ezen tanulmány keretein belül feldolgozott kutatások egyöntetűen azt az álláspontot hangsúlyozzák, hogy azok a gyermekek, akik az első csoportba tartoznak, vagyis anyanyelvük a jelnyelv, s azt már születésüktől fogva tanulták, szignifikánsan jobban teljesítenek a hamis- vélekedés teszteken, mint azok a társaik, akik csak később sajátították el azt (Peterson és Siegal, 1999; Peterson és Slaughter, 2006; Schick, Villiers, Villiers, és Hoffmeister, 2007; Woolfe, Want, és Siegal, 2002). Woolfe és mtsai (2002) kutatásukban azt találták, hogy a jelnyelven anyanyelvi szinten kommunikáló csoport még akkor is jobban teljesített a hamis-vélekedés teszten, ha a kutatók olyan faktorokra is kontrolláltak, mint a végrehajtó funkciók, illetve a gyermekek mondattani képességei.

Peterson és Siegal (1999) vizsgálatukban egy egész sor téves- vélekedés tesztet töltek ki a résztvevő siket és autista gyermekekkel. Ezek közül az egyik például a híres Sally-Anne teszt (Baron-Cohen, Leslie, és Frith, 1985) volt, amit ma is széles körben alkalmaznak a tudatelmélet vizsgálatára. Az előző kutatáshoz hasonlóan azt találták, hogy a jel anyanyelvű gyermekek szignifikánsan jobban teljesítettek azoknál a társaiknál, akik később tanulták meg a jelnyelvet (Peterson és Siegal, 1999). Sőt, a jel anyanyelvű, illetve orálisan képzett gyermekek ugyanolyan jól teljesítettek a teszteken, mint a halló gyermekekből álló kontrollcsoport (Peterson és Siegal, 1999). Peterson és Siegal (1999) szerint ez abból a különbségből adódik, hogy a siket szülők ugyanolyan könnyedséggel kommunikálnak siket gyermekükkel távoli, hipotetikus, vagy elképzelt dolgokról, mint halló szülők a halló gyermekükkel (Peterson és Siegal, 1999). Azonban közös nyelv

hiányában a halló szülők egyáltalán nem, vagy csak nagyon limitált formában képesek kommunikálni halláskárosult gyermekükkel minden olyan dologról, ami nem az „itt és most”-hoz tartozik. (Peterson és Siegal, 1999). Ezek az adatok azért kiemelkedően fontosak, mert alátámasztják azt az elképzelést, hogy a korai dialógusnak központi szerepe van a gyermekek tudatelméletének fejlődésében.

Ezt az elképzelést támasztja alá Peterson és Slaughter (2006) vizsgálata is, ahol nem csak siket gyermekek tudatelméletét vizsgálták, hanem spontán narratív beszédüket is olyan kategóriákban, mint *a valóság-orientált kogníció* (melléknevek, főnevek, igék pl.: okos, tudja, gondolja), *képzelet-orientált kogníció* (melléknevek, főnevek, igék pl.: színlel, álmodik), *percepció* (melléknevek, főnevek, igék, amik az információszerzésre utalnak, valamilyen érzékszerven keresztül pl.: lát, hall), illetve *a vágyak és érzelmek*. A vizsgálatban 21 siket (mindegyikük csak iskolás kortól tanult jelnyelvet) és 13 halló gyermek vett részt. Az előző tanulmányokhoz hasonlóan, a jelnyelvet későn elsajátító siket gyermekek itt is szignifikánsan rosszabbul teljesítettek a hamis-vélekedés teszten, mint halló társaik (Peterson és Slaughter, 2006). Azonban különösen figyelemre méltó eredmény, hogy azok a halláskárosult gyerekek, akik a narratív vizsgálatban többször beszéltek a mesében szereplő karakterek kognícióiról (és főként a képzelet-orientált kogníciókról, mint pl.: a színlelés) nagyobb valószínűséggel oldották meg a téves-vélekedés tesztet is (Peterson és Slaughter, 2006).

Egy másik megközelítésben a kutatók arra voltak kíváncsiak, hogy vajon a halláskárosult gyermekek tudatelméletének fejlődési hátránya akkor is jelentkezik-e, ha a hamis-vélekedés tesztben a nyelvi követelményeket minimalizálják, s a tesztnek egy non-verbális változatát prezentálják a gyermekeknek (Figueras-Costa és Harris, 2001). Figueras-Costa és Harris (2001) vizsgálatukban 21 fő orálisan képzett, hallókészüléket viselő halláskárosult kisgyermekkel dolgozott, s céljuk az volt, hogy megállapítsák: a gyermekeknek valóban fejlődési hátránya van a tudatelmélet elsajátításában vagy ez csak egy látszólagos lemaradás, amit a feladat megértési nehézsége okoz? Ennek a kérdésnek a megválaszolására a kutatók mind verbális mind non-verbális hamis-vélekedés tesztnek is alávetették a résztvevőket, s azt találták, hogy a siket gyermekek a non-verbális teszten minden esetben jobban teljesítettek, életkortól függetlenül (Figueras-Costa és Harris, 2001). Azonban a szerzők

figyelmeztetnek arra, hogy ez az eredmény nem azt jelenti, hogy a halláskárosult gyermekek tudatelméletének fejlődésében megfigyelt hátrány csupán a verbálisan prezentált feladat megértésének nehézségét tükrözi. Bár az kétségtelen, hogy a non-verbális feladat facilitálta a gyermekek teljesítményét, a gyermekek még így is rosszabbul teljesítettek, mint az elvárt lett volna az életkoruk alapján (Figueras-Costa és Harris, 2001). A non-verbális téves-vélekedés feladat megoldásának életkori átlaga 8 év 10 hónap volt ebben a vizsgálatban, ami körülbelül 4 évnyi fejlődési hátrányt sugall a tipikus fejlődésű gyermekekhez képest (Figueras-Costa és Harris, 2001).

3. Összegzés

Az ezen tanulmány keretein belül áttekintett releváns irodalmak alapvetően két fontos pontban találkoznak. Először is mindegyik vizsgálat azt az eredményt hozta, hogy a jelnyelvet csak később, iskolás korban elsajátító gyermekek rosszabbul teljesítenek a hamis-vélekedés teszteken, nem csak halló, de jel anyanyelvű, illetve orálisan képzett társaiknál is (Peterson és Siegal, 1999; Peterson és Slaughter, 2006; Woolfe és mtsai, 2002). Egyesek szerint ezt a különbséget az a kommunikációs depriválás okozza, ami a halló családok körébe született halláskárosult gyermekek életének első éveit jellemzi (Perner és mtsai, 1987). Mivel a halló szülőknek sok esetben nincs kielégítő kommunikációs csatornája a siket gyermekkel, a szülő-gyermek kommunikáció így csupán a jelenre, s a fizikai környezetben könnyen referálható dolgokra korlátozódik (Peterson és Siegal, 2000). Mivel a mentális állapotok elvont, nehezen referálható entitások, a halló szülők szinte egyáltalán nem, vagy nagyon ritkán képesek megosztani azokat siket utódaikkal, ez pedig hozzájárulhat a tudatelméletük hátrányos fejlődéséhez (Peterson és Siegal, 2000). Másodszor, a vizsgálatok mindegyike egyetért abban, hogy bár a jel anyanyelvű családba született gyermekek szinte ugyanúgy teljesítenek a hamis-vélekedés feladatokban, mint halló társaik, akik csak később tanulnak meg jelnyelven kommunikálni, szignifikánsan rosszabbul teljesítenek, mint az azonos életkorú, tipikus fejlődésű társaik (Peterson és Siegal, 1999; Peterson és Slaughter, 2006; Woolfe és mtsai, 2002). Ez a jelenség akkor is fennállt, amikor a nyelvi követelményeket minimalizálták a kutatók (Figueras-Costa és Harris, 2001). Ezek az eredmények különösen fontosak a halláskárosult gyermekek integrációja szempontjából, hiszen más emberek érzéseinek, vágyainak feltételezése és megértése alapvető követelmény a legtöbb társas helyzetben. Az eredmények azonban arra is rávilágítanak, hogy a korai kommunikációnak elengedhetetlenül fontos szerepe van a gyermekek tudatelméletének fejlődésében, annak modalitásától függetlenül (Peterson, 2004).

4. Hivatkozások

- Baron-Cohen, S., Leslie, A. M., és Frith, U. (1985). Does the autistic child have a “theory of mind” ? *Cognition*, 21(1), 37–46. doi:10.1016/0010-0277(85)90022-8
- Figueras-Costa, B., és Harris, P. (2001). Theory of Mind Development in Deaf Children: A Nonverbal Test of False-Belief Understanding. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 6(2), 92–102. doi:10.1093/deafed/6.2.92
- Jenkins, J. M., és Astington, J. W. (1996). Cognitive factors and family structure associated with theory of mind development in young children. *Developmental Psychology*, 32(1), 70–78. doi:10.1037//0012-1649.32.1.70
- Milligan, K., Astington, J. W., és Dack, L. A. (2007). Language and Theory of Mind: Meta-Analysis of the Relation Between Language Ability and False-belief Understanding. *Child Development*, 78(2), 622–646. doi:10.1111/j.1467-8624.2007.01018.x
- Perner, J., Leekam, S. R., és Wimmer, H. (1987). Three-year-olds difficulty with false belief: The case for a conceptual deficit. *British Journal of Developmental Psychology*, 5(2), 125–137. doi:10.1111/j.2044-835x.1987.tb01048.x
- Peterson, C. C. (2004). Theory-of-mind development in oral deaf children with cochlear implants or conventional hearing aids. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45(6), 1096–1106. doi:10.1111/j.1469-7610.2004.t01-1-00302.x
- Peterson, C. C., és Siegal, M. (1999). Representing Inner Worlds: Theory of Mind in Autistic, Deaf, and Normal Hearing Children. *Psychological Science*, 10(2), 126–129. doi:10.1111/1467-9280.00119
- Peterson, C. C., és Siegal, M. (2000). Insights into Theory of Mind from Deafness and Autism. *Mind and Language*, 15(1), 123–145. doi:10.1111/1468-0017.00126
- Peterson, C. C., és Slaughter, V. P. (2006). Telling the story of theory of mind: Deaf and hearing childrens narratives and mental state understanding. *British Journal of Developmental Psychology*, 24(1), 151–179. doi:10.1348/026151005x60022
- Schick, B., Villiers, P. D., Villiers, J. D., és Hoffmeister, R. (2007). Language and Theory of Mind: A Study of Deaf Children. *Child Development*, 78(2), 376–396. doi:10.1111/j.1467-8624.2007.01004.x

- Wimmer, H. (1983). Beliefs about beliefs: Representation and constraining function of wrong beliefs in young childrens understanding of deception. *Cognition*, 13(1), 103–128. doi:10.1016/0010-0277(83)90004-5
- Woolfe, T., Want, S. C., és Siegal, M. (2002). Signposts to Development: Theory of Mind in Deaf Children. *Child Development*, 73(3), 768–778. doi:10.1111/1467-8624.00437